

ЗА ПРЪВ ПЪТ

Алекс. Божинов

АЛЕКСАНДЪР БОЖИНОВ

РАЗКАЗВА

*Издателство „Изток-Запад“ благодари на ръководството
на Българска академия на науките,
благодарение на което бе възможно да се издаде този том*

СЪДЪРЖАНИЕ

Предисловие	11
Скица за предговор.....	13
Последната болест	17
Из посмъртните думи на Ал. Обретенов.....	24
На Александър Божинов вместо надгробно слово (Н. Икономов)	25
Баща и син.....	26
Из биографията.....	31
За цветята на баба Марче	37
Първите литературни стъпки.....	43
Разговори във връзка с редактирането на „Българан“	68
Разните ателиета.....	104
Театрална дейност	114
Александър Божинов – театрален художник.....	114
Някои подробности за театралната дейност на Александър Божинов	117
Академик Александър Божинов и българският театър.....	127
Албуми, чествания.....	138
Страничка за човека и художника Александър Божинов	148
Ал. Божинов – поетът.....	149
Александър Божинов	150
Бележник на Александър Божинов.....	152
Юбилеят на Александър Божинов.....	154
Най-после свой дом.....	163
Първата ми изложба.....	169
Разговори, статии.....	171

Разговори по подмладяването	173
Карикатурата може и трябва да е остра и сатирична, но никога порнографска.....	186
Как се роди българската карикатура.....	186
Из статията.....	196
Нашите художници: Александър Божинов.....	199
Тръпковата галерия	207
Пенчо Славейков.....	211
Из моите спомени-бележки – „Минали дни“	
Как твореше Александър Божинов.....	213
Страшният вълк.....	219
За Елин Пелин	222
Какво четеше Александър Божинов?	229
Малка кореспонденция (фейлетон).....	233
Скулптурни работи.....	236
За илюстрациите	239
Илюстрациите към „Под игото“	240
„Комедия без име“.....	243
Забавни истории.....	245
„Смъртта“ на Александър Божинов.....	248
„Минали дни“	253
Изложбите на българските карикатуристи.....	255
Спомени за Илия Бешков	265
Из моите спомени за Илия Бешков.....	267
Посмъртна изложба за 60 години от рождението на българския художник, хуморист и сатирик, професор Илия Бешков.....	272
Смъртта на художника Александър Добринов.....	274
Владимир Мански.....	276
Константин Щъркелов.....	277
Смъртта на Щъркелов.....	280

Елисавета Г. Консулова-Вазова Юбилейно честване за 55-годишна творческа дейност и 75 години от раждането ѝ.....	282
Още разговори за изкуството.....	285
Старовремските кинотеатри.....	286
Юбилеи на Александър Божинов	292
80-годишен юбилей	292
85-та годишнина	307
На 90 години	310
Първоаприлските шеги и хуморът на българина.....	312
Интервютата.....	314
За срещата на високо равнище в Париж	323
„Восток-3“ и „Восток-4“	325
„История славянобългарска“	327
Изказвания.....	328
Реч, произнесена при откриването на карикатурната изложба в Електрокарния завод в София	329
Изказване на Александър Божинов за изложбата на карикатуристите в София	330
Изказване на Александър Божинов в Съюза на българските журналисти	331
Стенописите на Александър Божинов.....	334
Карикатуристът академик Александър Божинов.....	339
Спомени на Александър Божинов за Рисувалното училище (Стари български и чужди художници, работили в България)	344
Държавното рисувално училище.....	344
Художници-чужденци, работили в България	346
За Паскен.....	359
Родният град.....	361
Ценен дар за град Свищов.....	362
Ден до пладне в Свищов.....	366
Как се построи Свищовската академия – Висш финансово-стопански институт.....	369
За града Свищов и свищовци преди нашето Освобождение	372

Една реликва	374
Черноморска балада	376
Народното изкуство в творческата дейност на децата	378
Пъртината.....	380
Последните бележки	382
Витошки песнопения.....	382

Карикатуристът носи своя талант още от самото си раждане. Школата може да напътства и изучи художника – но не може да го направи карикатурист.

Ал. Божинов

ПРЕДИСЛОВИЕ

Тази книга беше замислена преди години. Любен [Божинов], макар и израсъл далеч от баща си, в друга държава, имаше хубави чувства към него и голям интерес към творчеството му. Когато през 1941 г. се завърна в България и се настани да живее в къщата на баща си, той започна да скътва всеки негов ръкопис, всяка написана от него бележка, всяко негово писмо, спасяваше от унищожени нехаресани от Александър Божинов рисунки, предназначени за кошчето. Интересуваше се от детството на татко си, от първите му стъпки по пътя на изкуството, от цялото му творчество като художник, фейлетонист и поет.

Той дори искаше да запише на магнетофон разказвани от баща му спомени, но Александър Божинов изобщо не се съгласи на това – изобщо не обичаше да отговаря на зададени му въпроси. Когато биваше в настроение, сам разказваше някои случки от живота и творчеството си или правеше оценки на някои лица и събития, но щом забележеше, че думите му се записват, преставаше да говори. Все пак успяхме „с измама“ – единият го заговорваше най-невинно, а другият скришом записваше думите му – да натрупаме доста материал. Любен се рови в стари архиви, изследва кратковременната дейност на баща си като театрален художник, събра повечето от фейлетоните му, пръснати из разни вестници, проследи дейността му в „Българан“ и други хумористични списания.

И един ден, някъде в началото на 1967 г., каза:

– Вече ще започна да пиша книгата за баща си. Събрахме достатъчно материал. Ще пиша рано заран, когато той още спи, иначе ще надникне да погледне какво работя, ще разбере и ще си имам неприятности.

Идеята му беше да напише книгата тайно от баща си, а относно отпечатването – мислеше, че това може да стане и след смъртта на Александър Божинов.

Но на 21 февруари 1967 г. Любен неочаквано почина.

Минаха месеци, години. Не пипнах папките, в които беше натрупан събраният материал.

През последвалите дълги дни разговорите въкъщи се въртяха около неочакваната смърт, осиротялата къща и съдбата на богатата художествена сбирка на Александър Божинов.

На 30 септември 1968 г., година и седем месеца след сина, почина и бащата. След смъртта на Любен записах малко изказвания на бащата. А и след неговата смърт започна дългата ми борба около запазването на художествената му сбирка и на другите художествени предмети, които той години наред беше събирал. Месеци, години борба с бюрократични разбирания.

Един ден трябваше все пак, колкото и болно да ми беше, да разтворя папките и подреда материалите. Трябваше да с занимаая с архива на сина, а това значеше и с част от архива на бащата, защото всичко през време на съвместния им живот беше преплетено. Постарах се да отделя материалите за замислената книга за бащата и се помъчих до известна степен да осъществя идеята на сина.

В една тетрадка, на корицата на която е написано „Из разговорите с баща ми“, на 15 март 1948 г. Любен е записал: „Вече седем години съм отново с баща си. Седем години непрекъснати всекидневни разговори. Нека се надявам, че ще успея да запазя за поколенията нещо от богатата съкровищница на татковите спомени.“

Тук аз ще си послужа с част от тези спомени, както и с други събрани материали, които Любен Божинов щеше да използва за книгата си. Някои от думите на Александър Божинов, казани само пред нас двамата, смятам че още не са за публикуване. Но те ще се запазят в архива на сина. Това са най-свободно казани думи за някои хора от най-близка среда. Те ще послужат може би след години на някои изследователи на творчеството на Александър Божинов. Тогава, когато лицата, за които е говорил, вече не са живи, не са живи вече и техните близки.

19 април 1971 г.

Дора Божинова

СКИЦА ЗА ПРЕДГОВОР

Видните хора винаги са представлявали, представляват и ще представляват интерес и за публиката, и за специалистите. А специалистите са от всевъзможни категории: биографи, критици, изследователи и често пъти спекуланти с името и творческото наследство на определена личност. Пишат се романизирани биографии, монографии, разглеждат се отделни моменти от живота и дейността на този или онзи учен, общественик, писател, художник, музикант или актьор въз основа на съществували документи и факти и всичко това – украсено с много фантазия и измислици, за да стане текстът на автора „по-интересен“ и „по-оригинален“.

Александър Божинов беше скромен, непретенциозен и ненатрапчив творец в областта на изобразителното изкуство и литературата. Със своето творчество и обществена дейност той остави права и неплитка диря в историята на българското изкуство и култура от края на XIX век докъм 40-те години на XX век. Като основоположник и баща на българската карикатура той създаде неповторима епоха в развитието на карикатурния жанр у нас.

Този Божинов ще представлява след смъртта си любопитен източник на материали за редица добронамерени и сериозни изследователи и за многобройни и всевъзможни писачи. Това е неизбежно. Това са закономерните спътници на известните хора; те създават цяла система на ровене из творчеството и личния живот на „изследваната“ особа, която, ако можеше да стане от гроба, дори приживе и да е била кротка като агне, сигурно най-грубо би нападнала някои от своите „биографи“ и „монографи“.

Като син и човек, живял дълги години заедно с Александър Божинов, аз имах възможност да следя и да се запозная с различни аспекти от неговия живот, характер, мисли и творчество. От ден на ден записвах различни наблюдения, правих „интервюта“ по разни проблеми, като

отговорите на въпросите ми понякога биваха писани от самия Божинов; събирах документи, снимки, ръкописи, изрезки от отпечатани от него и за него текстове. Всичко това правех заедно с жена си Дора Божинова, с цел събраният автентичен материал да ми послужи за написването на книга, която смятах, че съм длъжен да напиша един ден. Това чувствах и чувствам като мой дълг към българското общество и към Александър Божинов като мой баща.

Предлаганата книга не е биография, не е и монография, тя е по-скоро сборник от есета върху различни аспекти от живота и творчеството на Александър Божинов, написана въз основа на лични наблюдения и изобилен документационен материал. И все пак, огромният материал: писма, картини, рисунки, фотоснимки, фейлетони и други натрупани материали в продължение на 70 години творчество и обществен живот на Ал. Божинов, няма да може да се събере лесно. Ще има какво да правят и онези, за които говорих в началото.

Желанието ми е в тази книга да дам истината за баща си на широката читателска публика и обективната изходна точка за бъдещия сериозен и честен изследовател. Като казвам „истина“ и „обективна изходна точка“, съвсем нямам намерение (нито желая така да се разбира) да представя баща си в идеална светлина като човек и творец. И аз ще постарая, когато се наложи, не само да ги изтъкна, но и да ги подчертая...

Любен Божинов

* * *

Така беше намислил да пише синът. Може би този предговор щеше да се промени, след като напишеше книгата. Аз го помествам така, както е проектиран, за да се види какви са били намеренията му.

Сега аз си поставям за цел да изготвя книгата. Колкото и заедно да са събирали един материал, ако двама души след това не пишат заедно на основание на този материал, когато могат да се допитват един до друг и да се съветват, не могат да напишат едно и също нещо. Това, което аз ще дам, сигурно ще се отличава от онова, което щеше да напише синът, другояче не може да бъде. Но аз до голяма степен по-скоро няма да пиша, а ще систематизирам тук събрания от двама ни материал, разни изказвания на Александър Божинов, оригиналите или копия, от които са запазени в архива на сина, някои негови писма, писани в младите му години, някои неща, написани от него за разни вестници и списания, материали, написани като осведомителни бележки за Института по изкуствознание при БАН, към който той се числеше като академик, и само няколко бележки за разказани от него неща или записани от самия него през последните месеци от живота му.

Александър Божинов водеше оживена преписка – частна и служебна – и имаше обичай да запазва всички писма, които получаваше. Имаше също така навика да отговоря на всяко получено писмо. Така през годините, когато вече е имал възможност, т.е. след като си е построил собствен дом, той е съхранявал почти всичко ценно и е натрупал богат архив.

На 31 март 1960 г., след като беше боледувал известно време през зимата и все още не се чувстваше напълно добре, при една разходка край Перловската река, при която пожела да го придружим, каза:

– Аз, изглежда, няма да се оправя от болестта си. Искам да ти кажа нещо – обърна се той към Любен. – В бюрото ми и в белия шкаф има подредени мои писма, моят архив. В него има частни и служебни писма. Когато умра, не бих желал никой да се рови из тях... Впрочем, те пак ще се използват един ден, но искам това да бъде не по-рано от стогодишни-

ната от рождението ми... Ти ще се постараяш да съхраниш архива ми. Не позволявай на никого веднага да се рови из него. Иначе ще се намерят хора, които ще започнат да пишат разни неща и покрай истината ще вмъкнат и какви ли не измислици...

– А ние можем ли да използваме архива ти? – попита го Любен.

– Вие – разбира се.

Подобен разговор се повтори и на 6 януари 1966 г. Тогава Александър Божинов даде някои нареждания на сина си за съхраняване на художествената му сбирка. Много пъти беше казал:

– Ти ще се погрижиш за всичко, което остане след моята смърт.

Макар че имам разрешението на Александър Божинов да използвам архива му при нужда, аз не правя това при стъкмяването на тази книга. Съобразявам се с желанието му никой, че дори и аз, да не се рови из архива му, преди да се навършат сто години от рождението му. Не зная дали онези, които по-късно, по завещание станаха притежатели на архива му, ще се съобразят с това негово желание.

Вярно е, че след смъртта на Александър Божинов се обадиха някои лица да искат сведения за него – за случки от живота му, за някои псевдоними и пр. Отговарях, че не мога да давам никакви сведения. Появиха се и купувачи на негови картини. Не продадох нищо. Искях сбирката му да остане колкото е възможно по-пълна.

В книгата текстовете, записани от сина при разговорите с бащата, са подписани с инициалите Л.Б., или с цялото име – Любен Божинов. Текстовете, написани от Александър Божинов, са подписани с неговото име.

Дора Божинова